

مسافرت گیلان

میرزا محمد معصوم نایب‌الصدر شیرازی
(معصوم علی شاه)

به کوشش:

دکتر هومن یوسفدهی

سرشناسنامه: معصوم علیشاه، محمد معصوم بن زین العابدین، ۱۲۷۰ - ۱۳۴۴ ق.
 عنوان و پدیدآور: مسافرت گیلان / محمد معصوم نایب‌الصدر شیرازی
 (معصوم علی‌شاه) به کوشش هومن یوسفدهی.
 مشخصات نشر: نشر فرهنگ ایلیا، ۱۳۹۳.
 مشخصات ظاهری: ۳۳۱ ص.
 شابک: ۹-۳۴۹-۱۹۰-۹۶۴-۹۷۸
 موضوع: معصوم علیشاه، محمد معصوم بن زین العابدین،
 ۱۲۷۰ - ۱۳۴۴ ق. -- سفرها -- ایران -- گیلان
 موضوع: سفرنامه‌های ایرانی -- قرن ۱۴.
 موضوع: گیلان -- سیر و سیاحت
 رده‌بندی کنگره: ۱۳۹۳ م ۸۲ ی / DRS ۲۰۴۹
 رده‌بندی دیوئی: ۳۳ / ۹۵۵
 شماره کتابخانه ملی: ۳۴۱۷۶۶۳

نشر ایلیا

- مسافرت گیلان (میرزا محمد معصوم نایب‌الصدر شیرازی)
- دکتر هومن یوسفدهی
- چاپ نخست: ۱۳۹۳ • شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه • شماره نشر: ۴۹
- آماده‌سازی: کارگاه نشر فرهنگ ایلیا
- صفحه‌آرایی: وحید باقری
- همه‌ی حقوق این کتاب محفوظ است.
- شابک: ۹-۳۴۹-۱۹۰-۹۶۴-۹۷۸
- نشر فرهنگ ایلیا؛ رشت، خیابان آزادگان، جنب دبیرستان دکتر بهشتی
 (خ صفا)، خیابان خاتم، شماره ۴۹
- تلفن: ۳۳۲۴۴۷۳۳ ۳۳۲۴۴۷۳۲ ۰۱۳ • دورنگار: ۳۳۲۳۱۸۲۸ ۰۱۳

Email: nashr@ailia@yahoo.com

www.nashrilia.ir

فهرست

۹	مقدمه
۱۱	معرفی نویسنده
۱۴	آثار
۱۸	درباره این کتاب
۲۱	بخش نخست: گفر از گیلان
۳۳	بخش دوم: سفر به گیلان
۱۲۰	تعلیقات
۱۹۴	منابع و مأخذ
۱۹۷	آلبوم تصاویر
۲۰۵	نمایه

یادداشت حوزه‌ی هنری گیلان

همواره نگاه به گذشته برای انسان‌ها دیدنی و تماشایی است. جدا از این که شناخت گذشته می‌تواند چراغ راه آینده باشد، پیش رو قرار گرفتن این پیشینه برای ما جذاب و خاطره‌انگیز است؛ این که بدانیم مردم ما در صد سال گذشته چگونه زندگی می‌کردند و با چه مشکلاتی دست و پنجه نرم می‌کردند و چه آداب و رسومی داشتند، چه امکاناتی برای آن‌ها مهیا بود یا شکل ظاهری شهرها و اماکن در طول این سال‌ها چه دگرگونی‌هایی را به خود دیده است، در ما حسی غریب می‌آفریند. حسی که شاید بیش از هر چیزی دوستش می‌داریم.

شاید یک مجموعه عکس قدیمی، ناخودآگاه نماهایی کلی از این حس را به صورت آنی در ما برمی‌انگیزد، اما نوشته‌ها، تدریجی و عمیق عمل می‌کنند و بیش‌تر از عکس‌ها آگاهی می‌بخشند و همان حس دوست‌داشتنی را برمی‌انگیزد.

گیلان به دلیل موقعیت جغرافیایی و جذابیت‌های طبیعی‌اش، تاکنون مسافران زیادی را پذیرا بوده است. اما آنان که در سفر به گیلان، سفرنامه نوشته‌اند، انگشت‌شمارند و البته بیشتر این نویسندگان غیرایرانی هستند که به دلایل مختلف، مدتی را در گیلان سپری کرده‌اند.

از جمله سفرنامه‌نویسان ایرانی که حاصل سفرش به گیلان را در قالب سفرنامه ارائه کرده، «میرزا معصوم نایب‌الصدر شیرازی» است، که بین سال‌های ۱۳۱۴ تا ۱۳۱۶ ق. به گیلان سفر کرده و حاصل مشاهداتش را (همراه با سفرنامه‌های دیگر اماکن) به طور مفصل در کتابی با عنوان «طرائق الحقایق» آورده است. با توجه به این که نایب‌الصدر شیرازی از افاضل زمان خود بوده، سفرنامه‌ی او لطایف و ظرایفی با نثر پخته دارد که خواندنی است. در این سفرنامه، هم‌چنین نکات ارزشمند اجتماعی و سیاسی از گیلان عهد ناصری گردآوری شده است و این امر، آن را بیشتر حایز اهمیت می‌کند.

حوزه‌ی هنری گیلان ضمن سپاس از تلاش‌های دکتر هومن یوسفدهی که این اثر را آماده‌ی انتشار کرده است، آن را به همه‌ی دوستداران این خطه از ایران زمین تقدیم می‌نماید.

امروزه سفر به نقاط مختلف جهان آسان شده است ولی در گذشته با دشواری‌های بسیاری همراه بود و به همین خاطر افراد برای سفر کردن و در واقع خطر کردن، نیاز به انگیزه قوی، همت عالی و روح جستجوگر داشتند. در این میان مسافرانی هم بودند که صرفاً به قصد سیاحت به این سوی و آن سو می‌رفتند و از میان آنان عده اندکی به نگارش وقایع سفر و مشاهدات خود می‌پرداختند و هنوز هم چنین است. این سیاحان با همت اطلاعات ارزشمندی را در زمینه تاریخ و جغرافیا و زندگی مردمان گذشته برای آیندگان به یادگار گذاشته‌اند که همگی قابل تأمل و بررسی است.

ایران به دلیل موقعیت جغرافیایی و جاذبه‌هایش، مسافران و سیاحان بسیاری را به خود جلب کرده است و تا کنون سفرنامه‌های متعددی توسط ایرانیان گردان نوشته شده است. سفرنامه‌هایی که توسط بیگانگان نوشته شده، مخصوصاً آنان که با هدف خاصی به ایران آمده‌اند، حاوی اطلاعات فراوانی هستند و به زبانی ساده نوشته شده‌اند؛ ولی سفرنامه‌های ایرانیان کاملاً متفاوت است. ایرانیان چنان‌که ویژگی فرهنگی آنان است، اهل اطلاعات و آمار نیستند، بیشتر به حواشی می‌پردازند و در برخی موارد مبالغه می‌کنند، ترجیح می‌دهند مکنونات قلبی خود را ابراز نکنند و در پرده سخن می‌گویند و معمولاً اطلاعات علمی و ادبی خود را هم در نوشته‌های خود می‌

گنجانند و طنز و شوخ طبعی را هم چاشنی آن می‌کنند. به همین دلیل سفرنامه‌های آنان نیاز به شرح و توضیح و گاه رمزگشایی دارد. میرزا محمد معصوم نایب‌الصّدر شیرازی از همین سفرنامه‌نویسان است.

نایب‌الصّدر در طول عمر خود به مناطق بسیاری سفر کرد و همّت کرده و مشاهدات خود را مکتوب نموده است. در سفرنامه‌های او اطلاعات ارزشمندی را می‌توان یافت و به همین دلیل باید به دقت مورد بررسی قرار گیرد و اطلاعات آن به تفکیک منطقه جغرافیایی طبقه‌بندی شود. نگارنده پیش از این شرح دو سفر او به هندوستان را در کبابی فراهم آورد و آن را با افزودن مقدمه و تعلیقات و تصاویر در ایام اقامت در هند منتشر کرد. این کتاب در سال ۱۳۹۱ توسط مرکز تحقیقات فارسی وابسته به خانه فرهنگ ایران در هند در دهلی نو منتشر شد و نسخه الکترونیکی آن هم بر روی اینترنت موجود است.

آن تجربه و علاقه‌ام به گیلان‌شناسی مرا واداشت که شرح سفرهای نایب‌الصّدر به گیلان را هم با حواشی و توضیحات منتشر کنم و «مسافرت گیلان» حاصل این تلاش است. امید که مورد استفاده محققان قرار گیرد.